

yksilön näkökulman tarkastelulla luvussa 4, jossa tarkastellaan tieteidenvälisen tutkimustyön luonnetta. Parhaiten teos toimii siis kokonaisuutena.

Kirja sekä alkaa että päättyy muistuksiin siitä, että monitieteilijän asema on kiitetty vain juhlapuheissa. »Akateemisia tunnustuksia tieteiden välistä on toistaiseksi ollut turha hakea» (s. 6); »Toivottavasti hän [tieteenalojen reunamilla kurkotteleva esimerkkihenkilö] kohtaa älykkäiden ihmisten lisäksi riittävästi viisaita ihmisiä, jotka kykenevät näkemään laajalle ja pitkälle» (s. 194, teesi 5). Kannustaessaan tieteidenväliseen tutkimukseen teos ei siis pyri peittelemään siihen liittyviä ongelmia, vaan esittää tieteidenvälisyyden tutkijan kannalta melkeinpä toivottomana haasteena akateemisessa todellisuudessa. Toivoa sopii, että osa tuosta todellisuudesta näyttäytyy tulevaisuudessa silkkana pessimisminä ja että uuden yliopistolaitoksen tuoma tulevaisuus tarkoittaa tieteidenvälisyyden kannalta muutakin kuin sileää polkua sellaiselle mo-

nitieteiselle sukkuloinnille, joka on muutettavissa taloudelliseksi voitoksi. ■

JOHANNA VAATTOVAARA
Sähköposti:
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

LÄHTEET

- KNUUTTILA, SEPPO – PAASI, ANSSI 1995: Tila, kulttuuri ja mentaliteetti. Maantieteen ja antropologian yhteyksiä etsimässä. – Kimmo Kalaja (toim.), *Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa* s. 28–94. Tietolipas 140. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ROTKIRCH, ANNA 2005: Miten sosiologinen tieto kohtaa evoluutioteorian? – Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.), *Ihmistieteet tänään* s. 62–90. Helsinki: Gaudeamus.

KONSTRUKTIOT HAKEVAT PAIKKAANSA

Jaakko Leino (toim.) *Constructional reorganization*. Constructional Approaches to Language, volume 5. Amsterdam: John Benjamins 2008. 155 s. ISBN 978-90-272-1827-8.

Konstruktiokieliopin sovelluksia esittelevästä kirjasarjasta *Constructional Approaches to Language* ilmestyi kesällä 2008 viides osa. Siinä suomalaisilla lingvisteillä on merkittävä rooli: kirja on JAAKKO LEINON toimittama ja sisältää PENTTI LEINON ja JAN-OLA ÖSTMANIN sekä JAN LINDSTRÖMIN ja ANNE-MARIE LONDENIN yhteisarikkelit. Artikkelikokoelman *Constructional reorganization* teemana on kielen (ja konstruktioiden) muutos sekä konstruktioiden väliset suhteet ja niiden järjestyminen. Näin se on tavallaan jatkoa J. Leinon ja Östmanin

saman kirjasarjan neljännessä osassa (Fried ja Boas 2005) ilmestyneelle artikkelille »Constructions and variability», jossa tarkasteltiin esimerkiksi allatiivi- tai ablatiivimuotoisen määritteen saavien aistiverbirakenteiden (*tuon haisee pahalle ~ pahalta*) variaatiota, mutta sivuttiin myös toisilleen rinnasteisten paradigmojen (*minä tulen ~ mä tuun*) suhdetta.

Kuten Jaakko Leino toimittamansa kirjan esipuheessa toteaa, konstruktiokielioppi on suhteellisen väljä suuntaus. Huomattava osa sen tutkimuksista tehdäänkin sovelta-

▷

malla sitä yhdessä jonkin toisen metodin kanssa. Tämä ei vähennä konstruktiokieliopin merkitystä, vaan pikemminkin osoittaa, että se on monipuolinen työväline, joka voi olla hyödyksi hyvin erilaisten kielen ilmiöiden tutkimisessa. Kirjassa konstruktiokielioppia yhdistetään esimerkiksi kognitiiviseen kielioppiin, kieliopillistumisteoriaan, pragmatiikan tutkimukseen ja keskustelunanalyysiin, ja tulokset vaikuttavat jälleen kiinnostavilta.

VIISI ARTIKKELIA

Kirjan viidestä artikkelista ensimmäinen on HANS C. BOASIN »Resolving form-meaning discrepancies in Construction grammar», joka keskittyy konstruktiokieliopin keskeiseen kysymykseen eli muodon ja merkityksen suhteeseen. Boas tarkastelee *A hole through Y* eli AHTY-konstruktiota (kuten *Lila made a hole through the wall*). Sen rakenteellinen muoto [NP V NP PP] on sama kuin Goldbergin (1995) tarkasteleman siirtämiskonstruktion (*She drank him under the table*). Näiden konstruktioiden merkitykset poikkeavat, joten muodon ja merkityksen suhteen kuvausta täytyy tarkentaa.

Boas ehdottaa skemaattisen konstruktion kuten [NP V NP PP] spesifimpien alakonstruktioiden tarkastelua. Siinä missä tiettyjen verbien semantiikka sopii täydellisesti AHTY-konstruktioon (tällaisten verbien yhteydessä konstruktion prepositiolauseke voidaan jättää pois: *Chris drilled a hole*), toisten yhdistyy siihen tiettyjen soveltuvien piirteiden kautta (tällöin konstruktion kaikki elementit täytyy ilmipanna: *Joe knocked a hole through the wall*). Boasin artikkelin toinen ydin on produktiivisuudessa: hän tarkastelee, kuinka konstruktiot toteutuvat ja mitkä ovat ne rajoitukset, jotka mahdollistavat tai hylkäävät tietyn verbin tai prepositiolausekkeen käytön konstruktion osana.

Boasin artikkeli tarjoaa vastauksia, mutta jättää kysymyksiä myös avoimeksi. Boas keskittyy verbeihin ja ohittaa yhden alaviitteen maininnalla yhtä keskeiseltä vaikuttavien prepositioiden pohdinnan (esim. *into* vai *through*). Avaamatta jää siis esimerkiksi AHTY-konstruktion suhde sitä muistuttavaan way-konstruktioon (kuten *Sam joked his way into the meeting*; Goldberg 1995). Kaikesta huolimatta artikkeli viitoittaa tien, joka pidemmälle kuljettuna tarkoittaisi konstruktioiden kuvausta ja selventäisi lekseemien ja konstruktioiden välistä vuorovaikutusta.

Kirjan teemaksi kohotetun aiheen puolesta ehkä keskeisin on Pentti Leino ja Jan-Ola Östmanin artikkeli »Language change, variability, and functional load: Finnish genericity from a constructional point of view», joka käsittelee uusien konstruktioiden kehittymistä kieleen sekä tämän vaikutuksia kielisysteemiin. Leino ja Östman analysoivat niin kutsutun *sä*-passiivin (*Kun sä ajat formulaa, sä et ajattele mitään muuta*) syntyä ja yleistymistä suomen kielessä. Kuten kirjoittajat toteavat, tällä yleistävällä yksikön 2. persoonan rakenteella on juuret murteissa (Seppänen [2000] esittää Setälän lauseopin esimerkin *Kun astut porstuaan, niin on kyökki oikealla ja kamari vasemalla puolellasi*), joskaan tällöin käyttöön ei yleensä liity yksikön 2. persoonan pronominia. Kielessä on siis kuitenkin lähtökohta, josta rakenne on voinut kehittyä; tätä P. Leino ja Östman korostavat syyksi sille, että *sä*-passiivista on voinut kehittyä vakiintunut konstruktio kieleemme.

P. Leino ja Östman huomioivat persoonanapronominin sisältävän käytön selityksessä myös kielikontaktit. Erityisesti englannin geneeriset *you*-lauseet ovat voineet motivoida (tai ainakin vahvistaa) *sä*-passiiviva. Tämän ovat hiljattain todenneet myös Marja-Liisa Helasvuo ja Lea Laitinen, jotka huomauttavat, että koska englannin predikaattiverbit

eivät juuri kongruoi subjektin kanssa, persoonapronominin käyttö on välttämätöntä. Tämän mallin mukaisesti suomen yleistävän yksikön 2. persoonan käyttöön on saattanut liittyä persoonapronomini. (Helasvuo ja Laitinen 2006: 201.) P. Leino ja Östman lisäävät *sä*-passiivin nopeaksi kuvaamansa yleistymisen taustatekijäksi vaikutusvaltaisten yksilöiden panoksen. Heidän mukaansa *sä*-passiivi on viime vuosikymmeninä saanut pontta erityisesti formulakuljettajien toistuvien mediaesiintymisten vaikutuksesta (*sä*-passiivista onkin toisinaan käytetty nimitystä *häkkis*-passiivi).

P. Leino ja Östman vertaavat uutta passiivirakennetta kielen muihin agentin spesifioimista välttäviin konstruktioihin ja esittävät sen erityispiirteitä: merkitykseltään se on esimerkiksi passiivia spesifimpi ja non-faktuaalisempi sekä asettaa kuulijan tarkastelemaan tilannetta puhujan näkökulmasta. *Sä*-passiivin tunnusmerkkisiksi piirteiksi kirjoittajat nimeävät paitsi persoonapronominin muodon (nimenomaan *sä*, ei *sinä*), myös epäspesifin verbin (ei liity tiettyyn yksittäiseen tilanteeseen) ja tietyn hypoteettisuuden tai etäännyttämisen puhehetkestä (tyypillisesti *jos* tai *kun*-lause tai sisältää affektisen partikkelin kuten *vaan*). Seppäsen (2000) esimerkkien valossa mainitut piirteet (persoonapronominia lukuun ottamatta) näyttävät liittyvän myös muihin geneerisiin toisen persoonan käyttöihin (*Kun astut porstuaan* – –; *Jos määrääät kaksikymment pennii, ni hää suuttuu*), joten *sä*-passiivin yhteys muihin yleistävän toisen persoonan rakenteisiin vaikuttaa yhä läheiseltä.

Artikkelinsa loppupuolella P. Leino ja Östman käsittelevät kiintoisaa suhdetta (osittain) samafunktioiden »vanhojen» ja emergoituvien konstruktioiden välillä. He pohtivat, että välttäänsä tekijän ilmaismista eli toteuttaessaan funktiota, johon on jo ennestään keinoja, *sä*-passiivi aiheuttaa muutoksia kielessä. Erityisesti esiin noste-

taan yleistävä yksikön 3. persoonan käyttö (kuten *Sitä vaan ajaa*), jonka aseman he näkevät heikentyvän *sä*-passiivin (kuten *Sä vaan ajat*) yleistymisen myötä. Väite vaikuttaa uskaliaalta, sillä kontekstittomien esimerkkien perusteella on vaikea verrata, ovatko mainitut konstruktiot käyttökontekstitaan tai kontekstissaan toteuttamaltaan tehtävältä todella päällekkäisiä. Toisaalta kuten P. Leino ja Östman aiemmin artikkelissaan itsekin toteavat, tekijän ilmaismista välttävät konstruktiot (kuten *Jos ovi avataan*; *Jos avaa oven*; *Jos sä avaat oven* tulkittuna *sä*-passiiviksi) ovat harvoin keskenään vaihtoehtoisia, koska jokaisella on oma funktionsa — näkisin, että näin voisi olla myös *sä*-passiivin ja esiin nostetun yleistävän yksikön kolmannen persoonan käytön välillä.

WALTER BISANGIN artikkelissa »Preca-tegoriality and argument structure in Late Archaic Chinese» tarkastellaan ajanlaskun alkua edeltäneen kiinan ominaisuutta, jossa lekseemin sanaluokan ratkaisee sen sijainti osana konstruktioita. Tällaisessa kielessä esimerkiksi ihmisviitteisiä lekseemejä voidaan käyttää paitsi nomineina, myös verbeinä. Bisang ottaa tarkasteluunsa kaksi konstruktioita eli intransitiivisen [NP V] tai [V NP] ja transitiivisen [NP_{subj} V NP_{obj}] konstruktioita. Hän toteaa, että myöhäisarkaaisen kiinan konkreettisiin kohteisiin viittaavat lekseemit ovat useammin käytössä nominepaikkaisina, kun taas abstraktimpiin kohteisiin viittaavia käytetään tasaisemmin sekä nomini- että verbipaikkaisina.

Poikkeamalla edellä mainitusta tendenssistä puhujat voivat toteuttaa erilaisia retorisia funktioita. Näiden tutkiminen onkin yksi Bisangin keskeisistä haasteista, ja artikkelissa konstruktioajattelu yhdistyy pragmatiikan tarkasteluun. Esimerkiksi ihmisiin ja ihmisten välisiin suhteisiin liittyvien lekseemien verbipaikkainen käyttö saa tulkintansa sen mukaan, millainen on

▷

konstruktion subjektin ja verbipaikkaisen lekseemin välinen suhde: jos subjektin tarkoite on sosiaaliselta statukseltaan korkeampi kuin verbipaikkaisen (ihmisviitteisen)

lekseemin, konstruktion tulkinta on kausatiivinen (esim. 1a), ja jos statusten suhde on päinvastainen, tulkinta on putatiivinen eli arvioiva (1b).

- (1) a. Subjektin tarkoitteen sosiaalinen status on korkeampi kuin verbipaikkaisen lekseemin → kausatiivinen tulkinta

jūn *chén* *zhī*
(N) prinssi (V) ministeri OBJ: yks. 3. p. pron.
'prinssi teki hänestä ministerin'

- b. Subjektin tarkoitteen sosiaalinen status on matalampi kuin verbipaikkaisen lekseemin → putatiivinen tulkinta

chén *wàng* *wáng*
(N) ministeri (V) kuningas (N) kuningas
'ministeri kohteli kuningasta kuten kuningasta tulee kohdella'

Esimerkeistä (1) näkee, että myöhäisarkaisien kiinan käsittely antaa tukea William Croftin (2001) ajatukselle universaalien syntaktisten kategorioiden hylkäämisestä. Bisang ei kuitenkaan tahdo tätä hylkäystä tehdä: hänen näkemyksensä on, että universaaleja luokkia kuten nominit ja verbit tarvitaan, jotta prekategoriaalisen kielen ilmiöitä ja leksikon ja syntaksin välistä suhdetta kyetään ymmärtämään.

YOSHIKO MATSUMOTON artikkeli »Variations in Japanese honorification – deviations or a change in the making?» käsittelee japanilaiseen kulttuuriin yleisesti liitettyä toimintaa eli kunnioituksen osoittamista. Konstruktiokieliopin ja kieliopillistumisteorian ajatuksia soveltaen Matsumoto osoittaa, kuinka yhden kunnioitusta ilmaisevan konstruktion käyttö on muuttumassa.

Konstruktion *o-V-suru* (jossa on kunnioitusprefiksi *o*, verbivartalo ja verbi *suru*, 'tehdä') perinteisessä käytössä lauseen subjektin tarkoite osoittaa kunnioitusta esimerkiksi lauseen objektin tarkoitteelle. Muuttuneessa käytössä lauseen subjektin ja objektin (tai muun lauseenjäsenen) tarkoitteen välillä ei tarvitse olla tällaista suhdetta, vaan siinä puhuja osoittaa kunnioitusta kuulijalle. Konstruktion merkitys on siis laajentumassa lausetasolta puhetilanteeseen liittyväksi, intersubjektiiiviseksi keinoksi osoittaa kunnioitusta. Esimerkki (2a) havainnollistaa perinteistä ja (2b) muuttunutta käyttöä. Esimerkissä (2b) puhujan eli lentokapteenin matkustajille osoittamaa kunnioitusta selventää konstruktiin liittyvä, kunnioitusta ilmaiseva suffiksi *masu*, joka viittaa kuulijoihin.¹

- (2) a. Perinteinen käyttö, jossa subjekti (Herra Abe) alistuu ja objekti (opettaja) kohottuu.

Abe-san *ga* *sensei* *o* *o* *-tasuke* *-sita*
Herra Abe NOM opettaja AKK KP -auttaa -teki
'Herra Abe auttoi opettajaa'

¹ Esimerkeissä (2a) ja (2b) konstruktion *o-V-suru* kunnioitusprefiksiin *o* viittaa merkintä KP (kunnioitusprefiksi). Esimerkissä (2a) konstruktion verbi *suru* 'tehdä' on preteritiimuotoinen (*sita*), kun esimerkiksi (2b) se on nöyrässä muodossa (*itasi*).

- (2) b. Muuttunut käyttö, jossa puhuja ilmaisee kunnioitusta kuulijalle.

ato go-zikan hodo de hizuke-henkoo-sen
 vielä 5-tuntia noin INE kansainvälinen-päivämääräraja
 o o -mukae -itasi -masu

AKK KP -tavata -tehdä.NÖYRÄ -KUNNIOITUSSUFFIKSI

'Saavumme kansainväliselle päivämäärärajalle noin viiden tunnin kuluttua'

Esimerkkien 2a ja b havainnollistama muutos on Matsumoton mukaan otettu Japanissa vastaan närkästyksellä, ja normatiiviset kielenoppaat varoittavat väärästä ja virheellisestä käytöstä. Matsumoto kuitenkin osoittaa, että käyttö on edennyt odotuksenmukaiseen suuntaan eli luonnollisimpaan mihin tahansa puhetilanteeseen liittyvään suhteeseen, nimittäin puhujan ja kuulijan väliseen.

Matsumoton artikkeli on selväpiirteinen ja vakuuttava, mutta artikkelikokoelman teemaan nähden olisi ollut sopivaa käsitellä kysymystä, kuinka *o-V-suru*-konstruktion muuttunut käyttö vaikuttaa japanin toisiin kunnioitusta osoittaviin konstruktioihin, erityisesti niihin, joita ennestään käytetään puhujan ja kuulijan välisessä suhteessa. Käykö kuten P. Leino ja Östman esittävät artikkelissaan, että toisten konstruktioiden käyttöala pienenee tai ne joutuvat väistymään? Vai tarkentuuko konstruktioiden käyttöala ja muodostuuko niiden funktio siten entistä spesifimmäksi? Nyt näihin kysymyksiin haetaan vastausta vain yhdessä kirjan artikkeleista.

Kirjan päättää Jan Lindströmin ja Anne-Marie Londenin artikkeli, jossa konstruktio-kieliopin metodit saavat rinnalleen sävyjä keskusteluanalyysistä. »Constructing reasoning. The connectives *för att* (causal), *så att* (consecutive) and *men att* (adversative) in Swedish conversations» esittelee lausekonjektorien *för att*, *så att* ja *men att* käyttöä monipuolisesti: esimerkiksi arki-kieliseksi todetun konjektorin *för att* käytöstä eritellään kolme käyttöä eli alistainen, predikaation täydentävä käyttö sekä kaksi

rinnasteista käyttöä, joilla perustellaan tai arvioidaan aiempaa kontekstia. Yhtenä tuloksena esitetään, että alistaisia konjektorilauseita käytetään tosiasioihin perustuvien kausaalisten tai konsektiivisten suhteiden esittämiseen (*dom kanske fortsätter för att dom int vet va dom annors sku göra*), kun taas rinnasteisia käytetään osoittamaan väljempää yhteyttä lauseiden välillä (*december januari som allti blir sändna månader °som° .hh å egentligen också februari för att de kommer ju int (.) in pengar °förran tidigast i mars°*).

Lindströmin ja Londenin mukaan konjektorია *men att* käytetään lähinnä Suomessa. Vaikuttaakin mahdolliselta, että se on saanut vaikutteita suomen *mut(ta) et(tä)*-rakenteesta. Tätä puoltaa se, että ruotsin kieliopit eivät kirjoittajien mukaan ole juurikaan huomioineet *men att*-rakennetta. Lindström ja Londen eivät kuitenkaan esitä näkemystään suomen mahdollisesta vaikutuksesta tämän alueellisen konjektorin kehitykselle. Kokonaisuutena Lindströmin ja Londenin artikkeli on perusteellinen ja yhdistää mielenkiintoisella tavalla puhutun kielen aineiston ja konstruktio-kieliopin kuvaustavan; valitettavan usein konstruktio-kieliopin tutkimukset ovat kohdistuneet kirjoitettuun kieleen, jolle ei juuri kontekstia esitetä.

KONSTRUKTIOTUTKIMUKSEN UUSIA NÄKYMIÄ

Kirjan Constructional reorganization viisi artikkelia käsittelevät siis merkityksen syntyä ja muuttumista sekä siitä aiheutu-

▷

vaa uudelleenjärjestymistä konstruktioiden välisissä suhteissa. Muutos ja erityisesti sen seuraukset ovat olleet tähän mennessä konstruktiokieliopin kannalta heikosti karotettua aluetta (kuitenkin fennistiikassa esimerkiksi Kotilainen 2007 on tutkinut kieltoverbittöman kieltokonstruktioita kuten *mä mitään tee* kehittymistä affektiseksi rakenteeksi), joten kirja avaa väyliä uudelle tutkimukselle. Kirjan artikkeleista toiset käsittelevät kielellisen merkityksen kehittymistä ja muuttumista (P. Leino ja Östman, Matsumoto), toiset tarkastelevat pikemminkin merkityksen motivoitumista kielen muotoaineuksista (Boas, Bisang), joskin kumpaakin on löydettävissä ainakin jossain määrin kirjan jokaisesta artikkelista (erityisesti Lindström ja Londen).

Kirjan yksi kiintoisa anti on konstruktiokieliopin ja keskustelunanalyysin yhdistäminen Lindströmin ja Londenin artikkelissa. Tätä yhteistyötä on viritelty pienimuotoisesti aiemminkin (ks. Fried ja Östman 2005), ja kasvavaa kiinnostusta sitä kohtaan tähdentää myös J. Leino esipuheessaan. Mielenkiintoista mutta toisaalta luonnollista on, että samankaltaisia yhteissoveltamisajatuksia on esitetty myös konstruktiokieliopille läheisen kognitiivisen kielentutkimuksen parissa (esim. Etelämäki ym. 2007 ja tässä numerossa) — kognitiivis-konstruktioalisesti suuntautuneen tutkimuksen yhdistäminen keskustelunanalyysiin näyttää olevan yksi voimistuvista tutkimussuuntauksista. Konstruktiokielioppi vaikuttaa muutenkin olevan ajan hermolla lingvistisessä tutkimuksessa, ainakin jos tarkastellaan sarjan *Constructional Approaches to Language* julkaisutahtia: vuonna 2008 ilmestyivät osat 5–8. Tässä käsitelty viides osa on näistä ainoa artikkelikokoelma. ■

JARKKO NIEMI

sähköposti: [jarkko.j.niemi\[--\]@helsinki.fi](mailto:jarkko.j.niemi[--]@helsinki.fi)

LÄHTEET

- CROFT, WILLIAM A. 2001: *Radical construction grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- ETELÄMÄKI, MARJA – ILONA HERLIN – MINNA JAAKOLA – EEVA-LEENA SEPPÄNEN – LAURA VISAPÄÄ 2007: Kohtauspaikalla keskustelunanalyysi ja kognitiivinen kielentutkimus. Esitelmä Kotikielen Seuran kokouksessa 29.11.2007.
- FRIED, MIRJAM – HANS C. BOAS (toim.) 2005: *Grammatical constructions. Back to the roots*. Constructional approaches to language, volume 4. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- FRIED, MIRJAM – JAN-OLA ÖSTMAN 2005: Construction grammar and spoken language: The case of pragmatic particles. – *Journal of Pragmatics* 37 s. 1752–1778.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A Construction Grammar approach to argument structure*. The University of Chicago Press.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – LEA LAITINEN 2006: Person in Finnish. Paradigmatic and syntagmatic relations in interaction. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish*. S. 173–207. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen*. Suomi 193. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2000: Sinä ja suomalaiset: yksikön toisen persoonan yleistävistä käytöstä. – *Kielikello* 3/2000 s. 16–18.